

BAN KỸ THUẬT TIÊU CHUẨN QUỐC GIA TC46 - THÔNG TIN VÀ TƯ LIỆU VỚI CÔNG TÁC TIÊU CHUẨN HÓA HOẠT ĐỘNG TT-TV Ở VIỆT NAM: 10 NĂM NHÌN LẠI

ThS Nguyễn Thị Hạnh
Cục Thông tin KH&CN quốc gia

Tóm tắt: Ban kỹ thuật tiêu chuẩn quốc gia TC46 - Thông tin và Tư liệu đã được hình thành từ 2004. Bài viết điểm lại 10 năm hoạt động của Ban, trong đó giới thiệu một vài nét về Ban Kỹ thuật Tiêu chuẩn Quốc gia TC46 - Thông tin và Tư liệu, hoạt động xây dựng và áp dụng tiêu chuẩn TCVN trong lĩnh vực thông tin - thư viện thời gian qua, nêu ra một số nhận xét và kiến nghị.

Từ khóa: Ban kỹ thuật tiêu chuẩn quốc gia TC46, tiêu chuẩn hóa, thông tin, tư liệu, thư viện.

10 years anniversary of the National Standard Committee TC46 and the standardization of information and library activities in Vietnam

Summary: The National Standard Committee TC46 has been established since 2004. This article reviews the establishment and development of the Committee in the past 10 years by introducing the organization of the Committee, the process of building and applying Vietnamese Standards (TCVN) in the field of library and information as well as providing some conclusions and recommendations.

Keywords: The National Standard Technical Committee TC46; standardization; information; documents; library.

1. Vài nét về Ban Kỹ thuật Tiêu chuẩn Quốc gia TC46 - Thông tin và Tư liệu

Ban Kỹ thuật Tiêu chuẩn Quốc gia TC46 - Thông tin và Tư liệu (gọi tắt là Ban kỹ thuật TC46) ra đời trong hoàn cảnh có một số yếu tố cơ bản sau đây:

Thứ nhất, Ngành thông tin và thư viện Việt Nam đang hòa vào dòng chảy “Chuẩn hóa và Hội nhập” của đất nước giống như mọi ngành khác;

Thứ hai, việc xây dựng các tiêu chuẩn thông tin - thư viện (TT-TV) ở Việt Nam đã được tiến hành từ lâu, nhiều tiêu chuẩn quốc gia (TCVN) đã được xây dựng từ những năm 80 của thế kỷ 20. Tuy nhiên, sau đó công tác này không được quan tâm đúng mức;

Thứ ba, số lượng các tiêu chuẩn hiện có rất ít, không đủ cả về phạm vi đối tượng tiêu chuẩn lẫn số lượng tiêu chuẩn. Phần lớn các tiêu chuẩn được xây dựng trước năm 2004 tập trung

vào xử lý thông tin. Không những thế, hầu hết các tiêu chuẩn đã biên soạn lại chưa được xem xét một cách cụ thể trong bối cảnh ứng dụng mạnh mẽ công nghệ thông tin và truyền thông (CNTT-TT) trong hoạt động TT-TV.

Ban kỹ thuật TC46 được thành lập theo Quyết định số 414/QĐ-TĐC ngày 14/7/2004 của Tổng cục trưởng Tổng cục Tiêu chuẩn-Đo lường-Chất lượng. Tiếp đó, ngày 02/8/2004, Trung tâm Tiêu chuẩn Chất lượng đã ra Quyết định số 238/TCCL về việc công bố danh sách thành viên Ban kỹ thuật tiêu chuẩn TCVN/TC46, gồm 9 thành viên là đại diện cho các cơ quan thông tin, thư viện, viện nghiên cứu và trường đại học, Trung tâm Thông tin KH&CN Quốc gia (nay là Cục Thông tin KH&CN quốc gia); Thư viện Quốc gia Việt Nam; Vụ Thư viện (Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch); Trung tâm Tiêu chuẩn chất lượng, Trung tâm Thông tin-Thư viện Đại học

Nghiên cứu - Trao đổi

Quốc gia Hà Nội; Hội Thông tin KH&CN Việt Nam. TS Tạ Bá Hưng được cử làm Trưởng ban¹.

Mục tiêu đặt ra đối với Ban kỹ thuật TC46 là đẩy mạnh hoạt động tiêu chuẩn hóa trong lĩnh vực thông tin-thư viện, lưu trữ và xuất bản theo mô hình và phương hướng của Tổ chức Tiêu chuẩn hoá Quốc tế (ISO). Do đó, tương tự như Ban kỹ thuật ISO/TC46, phạm vi hoạt động của Ban TC46 là: *“Tiêu chuẩn hóa các hoạt động liên quan đến thư viện, tư liệu trung tâm thông tin và tư liệu, xuất bản, cơ quan lưu trữ, quản lý hồ sơ, tư liệu bảo tàng, các dịch vụ định chỉ mục và tóm tắt và khoa học thông tin”*.

Trong phạm vi hoạt động, Ban kỹ thuật TC46 có nhiệm vụ:

- Hoạch định chiến lược xây dựng và áp dụng tiêu chuẩn;
- Xây dựng kế hoạch biên soạn và áp dụng tiêu chuẩn từng thời kỳ;
- Tổ chức biên soạn, ban hành và áp dụng tiêu chuẩn.

Nhiệm vụ và hoạt động của Ban kỹ thuật TC46, giống các ban kỹ thuật tiêu chuẩn quốc gia khác, được xác định và nêu rõ *Quy chế tổ chức và hoạt động của Ban kỹ thuật tiêu chuẩn quốc gia* ban hành kèm theo trong *Quyết định số 22/2007/QĐ-BKH&CN* ngày 28/9/2007, bao gồm:

- Đề xuất quy hoạch, kế hoạch, phương án, giải pháp xây dựng TCVN;
- Biên soạn dự thảo TCVN trên cơ sở dự thảo do tổ chức, cá nhân đề nghị và dự thảo TCVN trong lĩnh vực tiêu chuẩn cụ thể cho các đối tượng thuộc trách nhiệm quản lý của Bộ KH&CN;
- Tham gia thẩm định dự thảo TCVN do

các Bộ, cơ quan ngang Bộ, cơ quan thuộc Chính phủ xây dựng;

- Tham gia biên soạn, góp ý kiến về dự thảo tiêu chuẩn quốc tế, tiêu chuẩn khu vực, dự thảo tiêu chuẩn nước ngoài liên quan;

- Phối hợp với các Ban kỹ thuật khác trong những vấn đề có liên quan (góp ý các dự thảo TCVN, tham khảo ý kiến chuyên môn và các vấn đề khác);

- Tham gia các hoạt động phổ biến, hướng dẫn áp dụng TCVN và các tiêu chuẩn khác;

- Tham gia thẩm định dự thảo quy chuẩn kỹ thuật quốc gia do các Bộ, cơ quan ngang Bộ, cơ quan thuộc Chính phủ;

- Tham gia các hoạt động trong lĩnh vực tiêu chuẩn và lĩnh vực quy chuẩn kỹ thuật quốc gia thuộc trách nhiệm quản lý của các Bộ, cơ quan ngang Bộ, cơ quan thuộc Chính phủ;

- Thực hiện các nhiệm vụ khác khi được Tổng cục Tiêu chuẩn Đo lường Chất lượng yêu cầu.

2. Hoạt động xây dựng và áp dụng tiêu chuẩn quốc gia trong lĩnh vực TT-TV

2.1. Hoạt động xây dựng tiêu chuẩn

Ngay sau khi ra đời, Ban kỹ thuật TC46 đã tích cực triển khai nhiều hoạt động nhằm đẩy mạnh việc xây dựng và áp dụng các tiêu chuẩn, trở thành đầu mối xây dựng kế hoạch tiêu chuẩn hóa và trực tiếp tham gia vào xây dựng các tiêu chuẩn (đặc biệt là các tiêu chuẩn dịch), tham gia và/hoặc tư vấn nhiều dự án biên soạn tiêu chuẩn mới.

Được sự quan tâm của các bộ, ngành liên quan, và với việc ban hành các văn bản quản lý nhà nước liên quan đến tiêu chuẩn hóa (như: Thông tư số 21/2007/TT-BKH&CN ngày 29/9/2007 Hướng dẫn về xây dựng và áp dụng tiêu chuẩn; Thông tư

¹ TS Tạ Bá Hưng, nguyên Giám đốc Trung tâm Thông tin KH&CN Quốc gia, nguyên Cục trưởng Cục Thông tin KH&CN quốc gia

Nghiên cứu - Trao đổi

Số 05/2013/TT-BVHTTDL ngày 29/7/2013 Quy định hoạt động xây dựng tiêu chuẩn quốc gia và quy chuẩn kỹ thuật quốc gia của Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch), công việc xây dựng TCVN trong lĩnh vực Thông tin và Tư liệu đã có những chuyển biến rõ rệt đạt được nhiều kết quả. Kể từ khi Ban Kỹ thuật TC46 ra đời đến tháng 12 năm 2014, đã có 30 TCVN đã được ban hành hoặc đang trong quá trình soạn thảo (Bảng 1).

Bảng 1. Danh sách các TCVN biên soạn giai đoạn 2004-2014

1	TCVN 7420-1:2004	Thông tin và tư liệu - Quản lý hồ sơ - Phần 1: Yêu cầu chung;
2	TCVN 7420-2:2004	Thông tin và tư liệu - Quản lý hồ sơ - Phần 2: Hướng dẫn.
3	TCVN 7539:2005	Thông tin và tư liệu - Khổ mẫu MARC 21 cho dữ liệu thư mục
4	TCVN 7587:2006	Thông tin và tư liệu - Tên và mã địa danh Việt Nam dùng trong lưu trữ và trao đổi thông tin khoa học và công nghệ
5	TCVN 7588:2006	Thông tin và tư liệu - Tên và mã tổ chức dịch vụ thông tin khoa học và công nghệ Việt Nam dùng trong lưu trữ và trao đổi thông tin khoa học và công nghệ
6	TCVN 6380:2007 (ISO 2108:2005)	Thông tin và tư liệu. Mã số tiêu chuẩn Quốc tế cho sách (ISBN);
7	TCVN 6381:2007 (ISO 3297:1998)	Thông tin và tư liệu - Mã số tiêu chuẩn quốc tế cho xuất bản phẩm nhiều kỳ (ISSN);
8	TCVN 7217-1:2007	Mã thể hiện tên và vùng lãnh thổ của các nước - Phần 1: Mã nước
9	TCVN 4523: 2009 ISO 4523-2009	Xuất bản phẩm thông tin - Phân loại, cấu trúc và trình bày
10	TCVN 4524:2009	Tư liệu- Bài tóm tắt cho xuất bản phẩm và tư liệu
11	TCVN 4898:2009 (ISO 7001:2007)	Biểu trưng bằng hình vẽ - Biểu trưng thông tin công cộng
12	TCVN 5453:2009 (ISO 5127:2001)	Thông tin và tư liệu - Từ vựng
13	TCVN 5697:2009	Thông tin và tư liệu - Viết tắt từ và cụm từ tiếng Việt viết tắt dùng trong mô tả thư mục
14	TCVN 8631:2010 (ISO 8459:2009)	Thông tin và tư liệu - Danh mục các yếu tố dữ liệu thư mục dùng để trao đổi và tìm dữ liệu
15	TCVN 9108-1:2011 (ISO 16175-1:2010)	Thông tin và tư liệu - Nguyên tắc và yêu cầu chức năng đối với các hồ sơ trong môi trường văn phòng điện tử - Phần 1: Tổng quan và trình bày các nguyên tắc

Nghiên cứu - Trao đổi

16	TCVN 9108-3:2011 (ISO 16175-3:2010)	Thông tin và tư liệu - Nguyên tắc và yêu cầu chức năng đối với các hồ sơ trong môi trường văn phòng điện tử - Phần 3: Hướng dẫn và yêu cầu chức năng đối với các hồ sơ trong hệ thống kinh doanh
17	TCVN 7217-2:2012 (ISO 3166-2:2007)	Mã thể hiện tên và vùng lãnh thổ của các nước - Phần 2: Mã vùng lãnh thổ
18	TCVN 7217-3:2012 (ISO 3166-3:1999)	Mã thể hiện tên và vùng lãnh thổ của các nước - Phần 3: Mã tên các nước được sử dụng trước đây
19	TCVN 9108-2:2013 (ISO 16175-2:2011)	Thông tin và tư liệu - Nguyên tắc và yêu cầu chức năng đối với các hồ sơ trong môi trường văn phòng điện tử - Phần 2: Hướng dẫn và yêu cầu chức năng đối với hệ thống quản lý hồ sơ
20	TCVN 10253:2013 (ISO 11800:1998)	Thông tin và tư liệu - Yêu cầu đối với vật liệu và phương pháp đóng bìa sử dụng trong sản xuất sách
21	TCVN 10254:2013 (ISO 8777:1993)	Thông tin và tư liệu - Lệnh dành cho tìm kiếm văn bản tương tác
22	TCVN 10255:2013 (ISO 7220:1996)	Thông tin và tư liệu - Trình bày danh mục tiêu chuẩn
23	TCVN 10256:2013 (ISO 690:2010)	Thông tin và tư liệu - Hướng dẫn cho các tham chiếu và trích dẫn thư mục đối với các nguồn tin
24	TCVN 10274:2013	Hoạt động thư viện - Thuật ngữ và định nghĩa chung
25*	TCVN	TCVN. Hoạt động thư viện - Thuật ngữ và định nghĩa về bổ sung và biên mục
26*	TCVN	TCVN. Thông tin và Tư liệu - Phương pháp phân tích tài liệu, xác định chủ đề và lựa chọn các thuật ngữ định chỉ mục
27*	TCVN ISO 832:1994(E)	TCVN. Thông tin và Tư liệu - Mô tả thư mục và tham chiếu- Quy tắc viết tắt các thuật ngữ thư mục
28*	TCVN ISO 999:1996	TCVN. Thông tin và tư liệu - Hướng dẫn về nội dung, tổ chức và trình bày các bảng chỉ mục
29*	TCVN ISO 1086:1991	TCVN. Thông tin và Tư liệu - Các tờ nhan đề của sách
30*	TCVN ISO 2164	TCVN. Thông tin và Tư liệu - Các dịch vụ đăng ký cho các thư viện và tổ chức liên quan

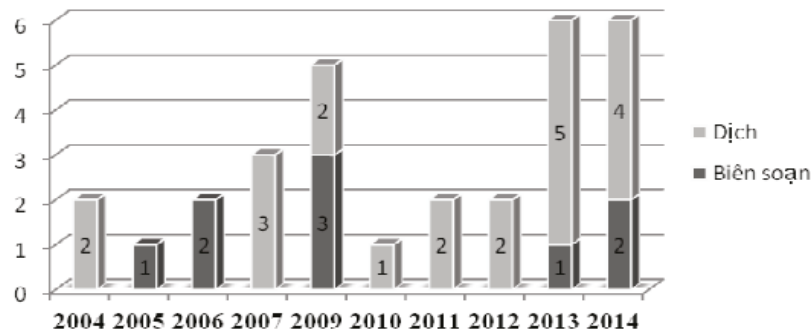
(*: Các TCVN đang biên soạn năm 2014).

Phân tích hoạt động xây dựng TCVN có thể thấy:

- Về số lượng TCVN, từ năm 2004, hàng năm đều có tiêu chuẩn mới được xây dựng và

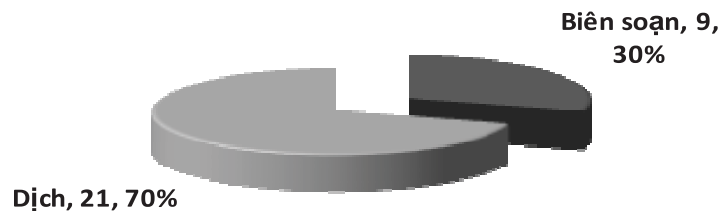
xuất bản (Hình 1). Tiêu chuẩn biên soạn năm 2008 được xuất bản năm 2009 đưa tổng số TCVN của năm này lên cao. Hai năm gần đây, 2013-2014 số tiêu chuẩn được dịch và biên soạn khá cao.

Nghiên cứu - Trao đổi

Hình 1. Các TCVN được xây dựng và công bố giai đoạn 2004-2014

- Về phương thức xây dựng tiêu chuẩn: Số tiêu chuẩn dịch là 21 (chiếm 70%) tiêu chuẩn được biên soạn là 9 (chiếm 30%), (Hình 2).

Hình 2. Các TCVN được dịch và biên soạn giai đoạn 2004-2014

- Về Chấp nhận tiêu chuẩn quốc tế, một số lượng lớn các tiêu chuẩn quốc tế, đặc biệt là ISO được chấp nhận, trong đó:

+ 21 tiêu chuẩn ISO được chấp nhận hoàn toàn và được dịch sang tiếng Việt, in lại theo quy định tiêu chuẩn quốc gia đơn ngữ hoặc song ngữ (ví dụ: TCVN 6381:2007 (ISO 3297 : 1998), Thông tin và tư liệu - Mã số tiêu chuẩn quốc tế cho xuất bản phẩm nhiều kỳ (ISSN), TCVN 7217-2:2012 (ISO 3166-1:3:2007), Mã thể hiện tên nước và vùng lãnh thổ,... là các tiêu chuẩn đơn ngữ; TCVN 5453:2009 Thông tin và tư liệu-Từ vựng in song ngữ Việt-Anh).

+ Trong 9 tiêu chuẩn biên soạn, có 2 tiêu chuẩn chấp nhận tiêu chuẩn quốc tế: TCVN 7539:2005. Thông tin và tư liệu-Khổ mẫu MARC21 cho dữ liệu thư mục; (dựa trên Bộ tài liệu Khổ mẫu MARC21 cho dữ liệu thư mục), TCVN Định chỉ mục: Phân tích tài liệu, xác định chủ đề và lựa chọn thuật ngữ định chỉ mục (theo tiêu chuẩn ISO 5965: 1985).

2.2. Hoạt động áp dụng tiêu chuẩn

Cùng với việc xây dựng các TCVN, với sự quan tâm của các bộ, ngành liên quan, đứng đầu là các cơ quan đầu mối quốc gia (Ban kỹ thuật TC46, Cục Thông tin KH&CN quốc gia, Vụ Thư viện, Thư viện Quốc gia Việt Nam...) cũng như các Hội Thư viện, Hội Thông tin KH&CN Việt Nam, các TCVN ban hành dần đi vào cuộc sống. Đặc biệt với đội ngũ cán bộ quản lý, nghiên cứu và giảng dạy, các TCVN là công cụ hữu ích và quan trọng cho các hoạt động nghiệp vụ, giảng dạy và nghiên cứu.

Tuy vậy, nếu bộ các quy tắc chuẩn MARC21, DDC và AACR2 được phổ biến rộng rãi ở các thư viện nhờ các văn bản chỉ đạo của Bộ Văn hóa-Thể thao và Du lịch, thì việc áp dụng các TCVN đã ban hành vẫn còn có phần hạn chế. Theo một kết quả nghiên cứu được công bố năm 2011 của tác giả Vũ Dương Thúy Ngà về việc sử dụng các tiêu chuẩn xử lý thông tin ở các loại hình thư viện khác nhau [6], hầu hết các TCVN chưa được biết đến nhiều hoặc chưa được sử dụng rộng rãi. Số liệu điều tra cho

Nghiên cứu - Trao đổi

thấy: TCVN 7539:2005-Khổ mẫu MARC21 cho dữ liệu thư mục, được 31/45 (68,8 %) thư viện công cộng cấp tỉnh/thành phố, 13/35 (37%) thư viện chuyên ngành và 26/120 (22%) thư viện đại học áp dụng; TCVN 4524:2009-Bài tóm tắt và bài chú giải được sử dụng bởi 5/45 (11%) thư viện công cộng cấp tỉnh/thành phố, 1/120 thư viện đại học; TCVN 5453:2009. Thông tin và tư liệu-Thuật ngữ được 4/45 (9%) thư viện công cộng cấp tỉnh/thành phố, 1/120 thư viện đại học, 1/13 thư viện chuyên ngành sử dụng.

Những con số nêu trên tuy có thể phần nào chưa sát hợp với thực tế hiện nay vì nó đã được tiến hành cách đây 3-4 năm, hơn nữa đối tượng khảo sát tập trung vào cán bộ biên mục và xử lý tài liệu chứ chưa bao quát các đối tượng khác, nhưng cũng đã phản ánh một phần bức tranh về thực tế sử dụng các TCVN hiện nay.

3. Một số đề xuất

Sự ra đời và quá trình phát triển cho thấy Ban kỹ thuật TC46 đã khẳng định được vai trò tiên phong và then chốt của Ban Kỹ thuật TC46 trong quá trình tiêu chuẩn hóa hoạt động TT-TV ở nước ta, đặc biệt là việc phát triển các TCVN trong lĩnh vực thông tin và tư liệu. Mặc dù các thành viên của Ban đều giữ trọng trách trong các cơ quan TT-TV lớn nên việc đầu tư thời gian và công sức vào hoạt động còn hạn chế, việc tập hợp rất khó khăn, song Ban kỹ thuật TC46 đã thúc đẩy hoạt

động tiêu chuẩn hóa trong lĩnh vực TT-TV ở Việt Nam, làm thay đổi diện mạo của công tác này vốn trì trệ trong nhiều năm qua. Kết quả của lòng tâm huyết vì công việc, trình độ chuyên môn cao và giàu kinh nghiệm thực tế, cùng với phương pháp xây dựng tiêu chuẩn tiên tiến, khoa học theo mô hình ban tiêu chuẩn của ISO là số lượng, chất lượng các tiêu chuẩn ban hành đã tăng lên đáng kể cũng như việc hoạt động áp dụng tiêu chuẩn trong cộng đồng thông tin-thư viện Việt Nam đã bước đầu được đẩy mạnh.

Tuy nhiên, yêu cầu chuẩn hóa trong thực tiễn nghề nghiệp rất lớn đòi hỏi Ban tiêu chuẩn TC46 phải có sự đầu tư thời gian và công sức nhiều hơn nữa để có thể đảm đương được những thách thức này. Ban kỹ thuật TC46 cũng cần được kiện toàn về tổ chức và nhân sự bởi đã có sự chuyển giao thế hệ các cán bộ lãnh đạo của nhiều cơ quan TT-TV lớn. Trong quá trình này, việc tư vấn và truyền đạt kinh nghiệm là điều hết sức cần thiết.

Tổng kết kinh nghiệm 10 năm, Ban kỹ thuật TC46 cũng cần đề xuất định hướng và kế hoạch phát triển TCVN cho giai đoạn 2015-2020 và tầm nhìn đến 2030, trong đó cần chú trọng đồng thời việc xây dựng bổ sung các tiêu chuẩn còn thiếu, đặc thù của Việt Nam và cập nhật các tiêu chuẩn đã xây dựng. Song song với ban hành tiêu chuẩn mới, cần có những biện pháp cụ thể và tích cực nhằm đẩy mạnh việc sử dụng các tiêu chuẩn đã ban hành.

Tài liệu tham khảo

1. Quyết định số 22/2007/QĐ-BKHCN ngày 28/9/2007 của Bộ trưởng Bộ Khoa học và Công nghệ về Quy chế tổ chức và hoạt động của Ban kỹ thuật tiêu chuẩn quốc gia.
2. Quyết định số 238/TCCL về việc công bố danh sách thành viên Ban kỹ thuật tiêu chuẩn TCVN/TC46.
3. Quyết định số 414/QĐ-TĐC ngày 14/07/2004 của Tổng cục trưởng Tổng cục Tiêu chuẩn-Đo lường-Chất lượng về việc thành lập Ban kỹ thuật tiêu chuẩn quốc gia TC46. Thông tin và Tư liệu.
4. Thông tư số 21/2007/TT-BKHCN ngày 29/9/2007 của Bộ trưởng Bộ Khoa học và Công nghệ Hướng dẫn về

xây dựng và áp dụng tiêu chuẩn.

5. Thông tư số 05/2013/TT-BVHTTDL ngày 29/7/2013 của Bộ trưởng Bộ Khoa học và Công nghệ Quy định hoạt động xây dựng tiêu chuẩn quốc gia và quy chuẩn kỹ thuật quốc gia của Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch.

6. Vũ Dương Thúy Nga (2011). Thực trạng việc áp dụng tiêu chuẩn Việt Nam về biên mục và xử lý tài liệu trong các thư viện Việt Nam - Một số vấn đề đặt ra. Tạp chí Thư viện Việt Nam, số 4(30) - 2011 (tr.15-20).

7. Các TCVN về thông tin và tư liệu xây dựng và/hoặc ban hành giai đoạn 2004-2014.

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 05-10-2014; Ngày phản biện đánh giá: 17-02-2015; Ngày chấp nhận đăng: 22-04-2015).